

ئۈچىنچى نەشرىنىڭ مۇقەددىمىسى

بارلىق مەدەھىيە ۋە ماختاشلار ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى بولغان ئاللاھقا خاستۇر. پەيغەمبەر ۋە ئەلچىلەرنىڭ خۇجىسىغا دۇئا ۋە سالاملار بولسۇن!

بۇ "ھازىرقى زامان دىن ۋە مەزھەپلەرگە دائىر ئېنىسكلوپېدىيە" ناملىق كىتابنىڭ ئۈچىنچى نەشرى. بۇ كىتاب، ئىزدەنگۈچى ۋە تەتقىقاتچىلار تەرىپىدىن "ئىسلام سېلىشتۇرما تەتقىقاتى بويىچە بىتەرەپ ھالدا ئىلمىي مەنبە كۆرسىتىش ساھەسىدىكى ئىجابىي قەدەم، ساماۋىي دىنلار، ئىنسانىي تەسەۋۋۇرلار، مەزھەپلەر، گۇرۇھلار، ھەرىكەتلەر، پىكىرى ۋە سىياسىي ئېقىملار خۇسۇسىدا نۇرغۇنلىغان چىن ھەقىقەتلەرنى ئىزاھلاش جەھەتتىكى ئىلمىي ئېھتىياج" دەپ سۈپەتلەنگەن ئېنىسكلوپېدىيە بولۇپ، ئىسلام كۈتۈپخانىلىرىدىكى زور بوشلۇقنى تولۇقلىدى ۋە ئىلاھىي ھىدايەت تىلەش يولىدا ئوبىكتىپ بەلگۈلەرنى تىكلدى. شۇڭا بۇ ئەسەر ئەقلىي جەھەتتىن قوبۇل قىلىنىپ، ئىسلام ئىلمىي جەمئىيەت ۋە ئورگانلىرى بىر قاتار جانلىق تىللارغا تەرجىمە قىلىشقا تۇتۇندى.

بۇ ئېنىسكلوپېدىيەنى يېڭى شەكىل بىلەن، مەزمۇنىنى بېيىتقان ھالدا نەشر قىلىۋاتقان ئىكەنمىز، مۇرەككەپ ۋە زىيادلىكتىن خالىي ھالدىكى تالاش - تارتىش، ئوتتۇرىغا قويۇلۇشتىكى ئاددىلىق ۋە ئاسان ئۇسۇللار ئارقىلىق بۇرۇنقى باسمىلىرىدا ئۇچىرىغان كەمچىلكلەرنى تۈگىتىپ، پىلانلانغان نىشانلىرىنىڭ تېخىمۇ ئىلگىرلىگەن بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

بۇ باسمىنىڭ مۇقەددىمىسىدە، بۇ قېتىملىق نەشرىگە ئىلاۋە قىلىنىپ كەلگەن مۇناسىۋىتى قويۇق ۋە بىر قەدەر تولۇقلانغان بىر يۈرۈش ھەقىقەتلەرگە ئىشارە قىلىپ ئۆتمەكچىمىز:

1 – بۇ قېتىملىق نەشرى ھەقىقەتەنمۇ، بۇرۇنقى باسمىنىڭ ھەسسىلەنگەن، تولۇقلانغان ۋە ئومۇمىيۈزلۈك كۆزدىن كەچۈرۈلگەن نۇسخىسى بولۇپ، ھەر بىر تېما، مەزمۇن، شەكىل، تىل ۋە مېتود جەھەتتىن بىر مۇراجىئەت قىلىندى. ئۇقۇرمەنلەر كۆزدىن كەچۈرۈلگەن بۇ نوقتىلارنى ئېنىقلىما بىرىش، تەسسىس قىلىش، مۇھىم شەخسلەر، پىكىر، ئېتىقاد ۋە ئۇلارنىڭ كىلىپ چىقىش مەنبەلىرى، تارقىلىش ۋە نۇپۇز دائىرىسى قاتارلىق تېمىلاردا ئۇبدان ھېس قىلىدۇ. ئاخىرقى خۇلاسەدا بايان قىلىش زۆرۈرىتى بار يەرلەرنى تەكىتلەش، پۇختىلاش كېرەك بولغان جايلارنىڭ دائىرىسىنى بەلگۈلەش، مەزمۇنى بايان قىلىش، مېتودىغا تەسىر يەتكۈزۈلگەن ھالدا ئەستە قالدۇرۇش مۇھىم بولغان جايلارنى كۆرسىتىپ بىرىش ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى تەپسىلىي بايان قىلىش، مۇلاھىزە يۈرگۈزۈش ياكى ئوتتۇرىغا قويۇلغان مەلۇماتلارنىڭ ئەسلى مەنبەسىنى كۆرسىتىپ بىرىشنى مەقسەت قىلىپ، مۇنداقلا ئۆتكۈزۈۋەتمەيدۇ. ئۇلارنىڭ ھەممىسىدە مۇقىم ۋە يېڭىلانغان مەنبەلەرگە تاياندىق.

2 – بۇ نەشرى، ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئۇنى باشقا مەنبەلەردىن ئىزدەپ يۈرۈشىدىن بىھاجەت قىلىش ئۈچۈن، بىز قوشۇشنى مۇۋاپىق كۆرگەن مەزھەپ ۋە يېڭى كىرىش ئېغىزلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالدىق. ئالدىنقى نەشرى 58 مەزھەپ ۋە ئېقىمنى ئۆز

ئىچىگە ئالغان بولسا، بۇ قېتىملىق نەشرى 120 مەزھەپ ۋە ئېقىمنى ۋە بىر قىسىم قالدۇقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالدى. ئۆز نۆۋىتىدە، ھەقىقەتلەرنى چىنلىق دائىرىسىدە ئوتتۇرىغا قويدىغان، مول مەنبەلەرگە تايانغان، ھۇجۇم ۋە جاراھەتلەندۈرۈشتىن يىراق، يۈزەكىلىكتىن خالى، چىنلىق ۋە ئامانەت پرىنسىپىغا رىئايە قىلغان، مېغىزلىق شەكىلدىكى جىددى ۋە پاكىز بىر تەتقىقات ئالاھىدىكى بىلەنمۇ خاراكتېرلەندى. شۇنىڭ بىلەن، بۇ ئېنىسكلوپېدىيە، ئوقۇرمەن ئۆزىنىڭ ساغلام تەبىئىتى، پاك روھى دۇنياسى بىلەن يېقىنلىشىشالايدىغان، ئاسان ۋە قۇلاي ھالدا ھەقىقەتنى ئۇچىرتالايدىغان مۇكەممەللىك تەۋەسىگە ئوتتى.

3 - بۇ نەشرى يەنە، تېكىستتە كۆپ ئۇچرايدىغان، ئادەتتىكى ئوقۇرمەنلەرنىڭ چۈشىنىشى قېيىن بولۇپ قېلىش ئېھتىمالى بولغان مۇھىم سۆزلەرنىڭ مەنىلىرىنى ئىزاھلاش خاراكتېرىدىكى بىر تۇلۇقلىمىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالدى. ئوقۇرمەنلەرنى ئۇ سۆزلەرنىڭ مەنىلىرىنى ئىزدەش قېيىنچىلىقىدىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن، ئىزاھاتلار ئېنىسكلوپېدىيىنىڭ سىرتىدا قويۇلدى. ئۇنى ھازىرلاشتا، ئوبىكتىپ ئىلمىي مەنبەلەرنىڭ ئېنىسكلوپېدىيىنىڭ مېتودىغا مۇناسىپ كەلمەيدىغان قىسقارتىش ياكى زىرەكەلىك دەرىجىدە ئاددىلاشتۇرۇلماستىن، سۆزلەرنىڭ ئاددى، ئېنىق ۋە مۇكەممەل بولۇشىغا ئەھمىيەت بېرىلدى. تېكىستتە ئۇچرىغان قامۇس سۆزلىرىنىڭ يېنىغا پايدىلىنىش ئۈچۈن ئومۇملاشتۇرۇلۇپ (※) بەلگۈسى قويۇلغىنىدەك، ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئىزدىشىگە قولايلىق يارىتىپ بېرىش ئۈچۈن قامۇس ئېلىپبە تەرتىۋى بويىچە رەتلەندى.

بۇ يەردە، ئېنىسكلوپېدىيىنىڭ مېتودىغا خىلاپ ھالدا، ئېنىسكلوپېدىيە ۋە قامۇسنىڭ بىر قىسىم كىرىش ئېغىزلىرىنىڭ بەزىدە قىسقىلا، يەنە بەزىدە نىسبەتەن ئۇزۇن بولۇپ قالغانلىقىغا ئىشارە قىلىپ ئۆتۈش ياخشى بولسا كېرەك. بۇنىڭدا مۇنداق ئىككى خىل سەۋەپ بار:

(ئا) بىر تەرەپ قىلىنغان مەسىلىنىڭ ئەھمىيىتى ۋە ئۇنىڭ ھازىرقى دەۋر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى

(ب) دۇنيا ئىسلام ياشلىرى ئىتتىپاقىنىڭ قىزغىنلىق ياكى ئېھتىيات سەۋەبىدىن بىر قىسىم ماۋزۇلارغا ئەھمىيەت بېرىپ، ئۇنى بىر قەدەر ئەتراپلىق بىر تەرەپ قىلىشى.

4 - ئىسلامنىڭ، بۇ ئېنىسكلوپېدىيىنىڭ چەك - چىگرىسىنى بەلگۈلەيدىغان دائىرە ۋە بارلىق شەيئىلەرنى كۆرىدىغان لوپا ئەينەك ئىكەنلىكىنى تەكىتلەش ئۈچۈن، قىيامەت قايىم بولغۇچە داۋام قىلىدىغان، دۇنياۋىلىق سۈپىتىگە ئىگە، ئاللاھ تائالا ئۇ ئارقىلىق بارلىق دىنلارنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشنى خالىغان بۇ مۇكەممەل دىن ھەققىدە تىز ۋە يېغىنچاق شەكىلدە ئازراق ئۇچۇر بېرىش ۋە ئۇنى مۇستەقىل بىر تېما سۈپىتىدە ئوتتۇرىغا قويۇش زۆرۈرىيىتى توغۇلدى. ئەمما ئىلاۋە قىلىنغان باشقا ماۋزۇلار ئەدەبىي ۋە فىقھى مەزھەپلەر، پارتىيىلەر، ھەرىكەت ۋە سىياسىي ئېقىملاردىن ئىبارەت بولدى. بۇ خۇسۇستا، ئۆزىمىز ئىلاۋە قىلىشنى ئارزۇ قىلغان بارلىق ئېقىم ياكى مەزھەپلەرنى ئىلاۋە قىلالىمىغانلىقىمىز كۆزگە چېلىقىدۇ. ئەمما، ھەرقايسى رايون، دۆلەت ۋە ئورگانلارنىڭ ئېنىسكلوپېدىيىنى تەلەپ قىلىۋېرىشى بىزنى ھېلىھەم

تەتقىق قىلىنىۋاتقان، ئىزدىنىلىۋاتقان ۋە تولۇقلىنىۋاتقان بىر قىسىم تېمىلارنى كەلگۈسىدىكى نەشرلىرىگە قالدۇرۇپ، ھازىرلاپ بولغانلىرىمىز بىلەنلا كۇيايلىنىشكە مەجبۇر قىلدى.

5 – ئەمما مېتود نوقتىسىدىن، ئېنىسكلوپېدىيىنىڭ تېمىلىرى ئىلگىرىكى باسمىلىرىدا ئېلىپبە تەرتىۋى بويىچە رەتلەنگەن ئىدى. ئۇنىڭ ئوتتۇرىغا قۇيۇشتا ئىلمىي ئانىسكلوپېدىيەلەرنىڭ مېتودىغا ئويغۇن كىلىدىغان، ئېنىسكلوپېدىيىنىڭ باشقا جايلىرىغا قارىمايلا، ئىزدىگەن تېمىنى بىۋاستە تاپقىلى بولىدىغان ئەۋزەل تەرەپلىرىمۇ بار ئىدى. بۇ خىل ئارتۇقچىلىقنى ساقلاپ قالغان ئاساستا، ئېنىسكلوپېدىيىنىڭ ئوخشىمىغان مۇقەددىمىلىرىغا تىز مۇراجىئەت قىلىشنى ئاسانلاشتۇرىدىغان بىر ئېلىپبەلىك مۇندەرىجىنى قوشۇمچە قىلغان ئىدۇق. ئەمما بۇ قېتىمقى نەشرى تېخىمۇ تىرەن ۋە ئۇقۇرمەننىڭ نەپسىگە تېخىمۇ كۈچلۈك تەسىر قىلىدىغان شەكىلدە، يەنى تېمى ۋە ئۇنىڭغا ئالاقىدار ئامىللارنىڭ بىر – بىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى چىقىش قىلىش ئاساسىدا رەتلەپ چىقىلدى.

◆ ئۆزىدىن باشقا بارلىق ساماۋىي دىنلارنى ئەمەلدىن قالدۇرغۇچى تەھدى ئەقىدىسىگە ئىگە دىن بولۇشنى ئېتىبارغا ئېلىپ، ئىسلام بىلەن باشلىدۇق. بۇ دىن، ئاللاھ تائالانىڭ پەيغەمبەرلەرنىڭ ئاخىرىقىسىغا ۋەھىي قىلىپ، ئۇنى كىشىلەرگە يەتكۈزۈشكە بۇيرىغان دىندۇر. ئۇنىڭدىن كېيىن، ئىسلامدىن شاخلانغان ۋە ئۇنىڭ قۇچىقىدا يېتىلىپ چىققان فىقھى مەزھەپلەر، سۈننى ئېقىمىدىكى سەلەفى ۋە ئىسلاھات ھەرىكەتلىرى، ئازغۇن جامائەت ۋە پىرقىلارنى، ئەقىدە ساغلاملىقى ۋە ئەگىشىش ئۆلچىمى بىرلىككە كەلتۈرگەن سەلەپ – سالىھلارنىڭ چۈشەنچىسىدىكى قۇرئان كەرىم ۋە ھەدىسكە قايتىش زۆرۈرىيىتىنى تەكىتلىگەن ئاساستا ئوتتۇرىغا قويدۇق.

◆ ئۇنىڭدىن كېيىن، يەھۇدىيلار ۋە ئۇنىڭدىن شاخلىنىپ چىققان پىرقە، مەزھەپ ۋە ھەرىكەتلەرنى ئوتتۇرىغا قويدۇق.

◆ ئارقىدىن خرىستىئان دىنى ۋە ئۇنىڭ قۇچىقىدا يېتىلگەن مەزھەپ، پىرقە ۋە ھەرىكەتلەرنى مۇزاكىرە قىلدۇق.

◆ ئۇنىڭدىنمۇ كېيىن، شەرق دىنلىرى ۋە ئۇنىڭ ئوقىدا ئايلىنىۋاتقان مەزھەپ ۋە پەلسەپىلەرنى مۇزاكىرە قىلدۇق.

◆ ئەڭ ئاخىرىدا پەلسەپە مەزھەپلىرى ۋە ئەدەبىي ئېقىملار، مەلۇم مەزگىل ئىنسانىيەتنىڭ پىكرىنى ئۆز ئىلكىگە ئېلىۋېلىپ، كېيىن يوقىلىپ تۈگىگەن، ئىزلىرى ئۆچكەن ياكى ئۆچۈشكە ئازلا قالغان ئىقتىسادى، سىياسىي نەزىرىيە ۋە پەلسەپىلەرنى ئوتتۇرىغا قويدۇق.

ئوتتۇرىغا قويۇشتىكى بۇ مېتودنىڭ كۈتكەن نەتىجىگە ئېلىپ بېرىشى ئۈچۈن، ئاساسىي ماۋزۇلارنى چۈشىنىشكە يارىدەم بېرىش ۋە يول ئېچىش مەقسىتىدە قىسقىلا مۇقەددىمە بىلەن باشلىدۇق. گەرچە ئۇنىڭدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئىلمىي ئامىللارنىڭ خېلىلا ئەھمىيىتى بولسىمۇ، بارلىق ئامىللارنىڭ ئومۇمىي تەرتىۋىگە تەسىر يەتكۈزمەسلىككە تىرىشىپ، تېمىنىڭ ماھىيىتىنى ئەسكە سېلىپ قويىدىغان نوقتىلارنى مۇقەددىمىگە يېزىشتىن يىراق تۇردۇق.

مەيلى ماختاش ياكى تەنقىد قىلىش ، ئىجابىي ياكى سەلبىي بولسۇن بارلىق كۆز قاراشلاردىن ئىمكان بار پايدىلىنىشقا كۆڭۈل بۆلدۈق. شۇنداق بولسىمۇ، بەزىدە بۇ قاراشلار ئوتتۇرىسىدىكى قارىمۇ قارشىلىقلار تۈپەيلى، بىر خۇلاسىگە كىلىش بىز ئۈچۈن ئاسانغا چۈشمىدى. ھەرخىل مەزھەپ ۋە پارتىيەلەرنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى پەقەت ئىجابىي تەرەپلىرىنى كۆرسىتىشكە ھەتتا، كۆپىنچە ۋاقىتلاردا كۆيتۈرۈشكە بەكرەك كۆڭۈل بۆلىدۇ؛ ئەمما، بۇلارغا قارشى كۈچلەر ئۇلارنىڭ سەلبىي تەرەپلىرىنى گەۋدىلەندۈرۈپ، ئىجابىي تەرەپلىرىنى ئېتىباردىن قالدۇرۇشنى، ھېچبولمىغاندا يۇشۇرۇپ قېلىشنى ئارزۇ قىلىدۇ. ھەر ئىككىسىنىڭ ھەقىقەت تەرەپلىرى بارلىقى ئېنىق. مانا بۇلار بىزنى توغرىغا ئەڭ يېقىن دەپ قارىغان مەيداندا تۇرۇشقا ئېلىپ كەلدى. گەرچە بىز بۇ ئىشنى مۇكەممەل قىلدۇق، دەپ داۋا قىلالمىساقمۇ، بىراق بۇ باسقۇچتا قىلىش مۇمكىن بولغان ئىشلارنى قىلدۇق. شۇڭا، ئېماد ئىسپاھاننىڭ بۇ ھەقتە ھەرقانداق بىر ئىنساننىڭ ئىشىنىڭ كەمچىللىك ۋە يەڭگىللىكتىن خالىي بولالمايدىغانلىقىنى تەكىتلەپ ئېيتقان سۆزىدىن ئىقتىباس ئېلىپ مۇنداق دەيمىز: ”بىر كىشىنىڭ بۈگۈن يازغان كىتابى ھەققىدە ئەتىسى ”بۇنى ئۆزگەرتسە ئۇبىدان، قۇشۇمچە قىلسا ياخشى، يېزىشتىن ئىلگىرى تۈزەتسە بۇ گۈزەل بولغان بولاتتى.“ دېگەنگە ئوخشاش گەپلەر چۇقۇم ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. بۇ ئىنتايىن ئىبرەتلىك ئىشتۇر. ئۇ بارلىق ئىنسانلارغا ئاجىزلىقنىڭ ھۆكۈمران بولۇۋالغانلىقىنىڭ دەلىلىدۇر.“

ئىي، ئاللاھ! بۇ خىزمىتىمىزدە كۆرۈلگەن كەمچىللىكلەرنى، سادىر قىلغان ئاجىزلىقلىرىمىزنى كەچۈرگىن! ئۇ كەمچىللىك ۋە ئاجىزلىقلارنى ھەقىقەتنى بويلاپ يازىدىغان كىشىلەرنىڭ يېزىپ بىزگە يوللىشىغا ۋە بىزنىڭمۇ ئۇنىڭغا جاۋاب يېزىشىمىزغا ئىلھام بەرگىن! چۈنكى ھەقىقەت ئەگىشىشكە ئەڭ ھەقىقەتتۇر. ئىي، ئاللاھ! بۇ خىزمەتتىكى ياخشىلىقلارنى بىزنىڭ كۈچىمىزنى ئارتتۇرىشىمىز ئۈچۈن كېپىل قىلغىن! بارلىق كۈچىمىزنى ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ خىزمىتىگە سەرپ قىلىشىمىزغا يارىدەم بەرگىن! دۇئايمىزنىڭ ئاخىرى، جىمى ھەمدۇسانا ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى اللە غا خاستۇر! دېيىشتىن ئىبارەتتۇر.

د. مانىئە ئىبنى ھەمماد ئەلجۇھەنى

دۇنيا ئىسلام ياشلىرى ئىتتىپاقى باش

كاتىپى